

SUMMARY

Protsenko I., Gudymenko K. Monitoring as a Tool for Determining the Quality of Education.

Based on the analysis of the scientific literature the author reveals the essence of monitoring the quality of education, the functions of education quality monitoring, the principles for monitoring structures; clarifies the distinction between monitoring and control. It is found that the objects of monitoring can be as separate sub-systems of education, and the various aspects and processes occurring in these systems.

It should be noted that monitoring generates information system, which is constantly updated and indicates the continuity of monitoring includes measurement technology of the existing state of the object. It is noted that monitoring is very similar to the control, but monitoring requires compliance with the maximum objectivity and reliability of the information obtained, therefore, is carried out by special technology independent (external) researchers, in contrast to the control.

It is determined that the monitoring study in the sphere of education is held for the purpose, depending on the object of assessment, the level of study and level of generalization of the results. The main objects of monitoring in education are clarified.

The advantages of external monitoring of the quality of education and internal are detected. They are manifested in the quality and status of the information received. External monitoring provides: standard information; high accuracy and reliability of information; the basis of the state and departmental statistical reporting; information basis for analysis and for the formulation of educational policy at all levels; the possibility of generalization and comparison at any level of educational management; the predictability of conclusions and recommendations; recognition of the results at the state and interstate levels; transparency of the results of educational activity; openness of the education system of the country in which created a national system for monitoring performance of the education sector. External evaluation is carried out by the independent experts (foreign, third parties or instrumentalities that are not interested in the results).

Key words: monitoring, quality of education, monitoring research, information monitoring, management, monitoring, indicators, control.

УДК 373.5.015.311:111.852:73/76 (043.5)

I. В. Руденко

Інститут проблем виховання НАПН України

ЕВРИСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Розглядається технологія евристичного навчання з формування творчої активності підлітків на заняттях і в позакласних заходах мистецького спрямування, що активізує пізнання, емоційне сприймання й переживання художніх образів, аналіз і міркування щодо них, а також стимулює їхнє творче самовираження. Обґрунтовується доцільність і наводяться приклади застосування евристичної технології на різних етапах занять з образотворчого мистецтва у процесі сприймання й інтерпретації мистецьких творів, що містять оптичні ілюзії.

Запропоновані евристичні технології передбачають поетапне включення учнів підліткового віку до евристичної бесіди з евристичними завданнями, що сприяють зацікавленню підлітків до евристичної діяльності.

Ключові слова: творча активність, технологія евристичного навчання, підлітки, оптичні ілюзії.

Постановка проблеми. У шкільній практиці існує певна диспропорція між необхідністю цілеспрямованого формування творчої активності підлітків засобами образотворчого мистецтва та браком відповідного навчально-методичного інструментарію. Ця суперечність передбачає необхідність використання технології евристичного навчання, яка охоплює художньо-творчі, емоційно-пізнавальні, мистецько-комунікативні, почуттєво-сенсорні, креативні аспекти особистості підлітків.

Аналіз актуальних досліджень. Формуванню творчої активної особистості учнів різними мистецькими засобами в умовах загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів присвячено дослідження Т. Коваленко, О. Пахомової, В. Холоденко, В. Водяної, О. Рогальової та ін. На їхню думку, спрямованість мистецтва на відображення в художніх образах навколишньої дійсності та місця людини в ній, розширює художньо-творчий досвід, креативне мислення, стимулюють дитину до пізнання національних і світових художніх традицій.

До ефективного методу евристичного навчання й виховання засобами образотворчого мистецтва належать евристична бесіда та евристичні завдання. Процесуальні механізми застосування евристичної бесіди розкрито у працях В. Андреева, О. Савченко, М. Скаткіна та ін., зокрема з мистецтва (Л. Масол, Ю. Мережко, В. Рагозіна та ін.). Вони вважають, що на відміну від настановних, відтворювальних, систематизуючих, узагальнюючих типів бесід саме евристична – спрямована на розвиток креативного мислення в самостійному міркуванні дітей над незавершеними запитаннями та проблемними завданнями. Метою евристичних завдань передбачається вибір учнями того варіанту, який відповідатиме їхньому власному задуму.

Розглянемо технологію евристичного навчання й виховання підлітків засобами образотворчого мистецтва, спрямовану на формування творчої активності – готовності учнів до евристичної діяльності, креативного мислення, висловлювання цікавих ідей у процесі сприймання й аналізу художніх творів тощо. Запропоновані приклади диференціюється вчителем відповідно до різної вікової категорії учнів 5–7-х класів. Технологія евристичного навчання складається з кількох **етапів**: евристичної бесіди, евристичних завдань, висновків і підсумкового етапу. Метою евристичної бесіди є надання мінімуму інформації, спрямованої на активізацію інтуїції підлітків і творчого обговорення та достатню мотивацію для продовження пізнання. У ході евристичної бесіди вчитель надає цікаві факти, які завершуються низкою евристичних запитань, спонукає учнів до самостійних міркувань. Евристичні завдання характеризуються різним рівнем складності, можливістю обирати ті з них, які зацікавили підлітків, що призводить до нового досвіду евристичної діяльності з образотворення. Процес завершується підведенням підсумків і

висновками самих учнів. Важливо, що запропоновані технології евристичного навчання можна використовувати у процесі занять та в позакласних заходах мистецького спрямування.

Мета статті полягає у розкритті особливостей технології евристичного навчання з формування творчої активності підлітків на прикладах художніх творів з ілюзорними ефектами.

Виклад основного матеріалу. I етап. *Евристична бесіда.* Мета: стимулювати підлітків до самостійного міркування у процесі сприймання мистецьких творів, актуалізувати їхній досвід з історії та природознавства.

У Європі в XVIII–XIX століттях правила династія Бурбонів та Бонапартів. До нас дійшли не лише реалістичні портрети за їх побажанням, а й зашифровані зображення королівських сімей у букетах. Художники заховали профілі монархів за допомогою вигинів стебла, контурів листя та квітів. Щоб надати підказку глядачам вони в букеті з лілій намалювали профілі Бурбонів, а в букеті з фіалок – Бонапартів. Оскільки лілія – це символ Бурбонів, а фіалка – улюблена квітка Жозефіни Бонапарт.

Для допитливих учнів. Лілія символізує чистоту, свободу, надію. Значення фіалки розшифровується як невинність, емблема постійності й вічної вірності [3].

Учням демонструються профільні портрети Бурбонів (Дієго Веласкес. Кінний портрет Філіпа IV Пилипа, Антуан Жан Гро. Портрет консула Бонапарта, Жак Луї Давид. Коронація Жозефіни, Гектор Віже. Цар Олександр наносить візит Жозефіні в Мальмезоні (Жозефіна знайомить Олександра I зі своїми дітьми: принцом Євгенієм і королевою Гортензією) та букети зі схованими профілями Бурбонів (Невідомий художник. Лілії Франції (шість силуетів сім'ї Бурбонів) та О. Каню. Капрал фіалок (силуети Бонапарта, його жінки та сина).

Придивіться до букетів. Що незвичне бачиться в квітах? Завдяки яким прийомам зображення ілюзій художники заховали серед квітів обличчя людей? Яку підказку до вгадування образів монархів художники надали глядачу? Яку таємницю приховав Каню у назві букету?

II етап. *Інформація для ознайомлення учнів.* Портрет інтерпретують як зображення людини. І дійсно, портрет потребує схожості, яка виражає його сутність. Але художник через власне бачення створює новий образ – один із можливих образів людини, який перевершує її схожість. Якщо портрет – це зображення неповторної та унікальної індивідуальності особистості, то художник за власним розсудом і уявою має право наділити її минулим та майбутнім, показати її долю й навіть передати її потенційну еволюцію. Портрети зображують людей в анфас, профіль, погруддя, до поясу, у повний зріст залежно від того, що хотів передати художник глядачу та показати характер натури. Для увиразнення індивідуальних рис людини митці користуються силуетним або контурним зображенням.

Евристичні завдання. Мета: навчати виділяти особливості деталей обличчя, поглиблювати й розширювати знання з понять «портрет».

1. Порівняйте реалістичний портрет Антуана Жан Гро «Портрет консула Бонапарта» (фрагмент) із силуетним його зображенням на картині О. Каню. «Капрал фіалок». Що спільне та що відмінне в цих зображеннях?

2. Учням пропонуються чорно-білі ксерокси репродукцій вищерозглянутих букетів. – Знайдіть профілі заховані у квітах. – Перетворіть їх за допомогою деталей на графічний або живописний портрети. – Створіть ілюзійне зображення обличчя за мотивами цих натюрмортів.

III етап. *Підсумки вчителя та учнів.* Так, заховані зображення досягалися тим, що художники вправно використовували вигини стебла, контури листя та квітів. Вони були здатні виділяти характерні особливості окремих рис обличчя, знали уподобання людини, символічне значення різних предметів і явищ дійсності та прийоми створення ілюзій. У назві картини Каню наявне нагадування про те, що Наполеон починав воєнну службу в чині капрала.

Пропонуємо ще один приклад евристичної технології.

I етап. *Евристична бесіда* «Містична країна чудес». Мета: ознайомлення з ілюзорними зображеннями на полотнах Сальвадора Далі та з картинами його натхненника Яна Вермеєра, поняттям «сюрреалізм».

Інформація для ознайомлення учнів. Сюрреалізм дослівно означає «надреальність» [1]. Його особливістю є використання ілюзій і парадоксальне поєднання форм. Це бачення митцем звичайних речей за межами буденності, їх «подорож» по містичним світам уяви й повернення в реальність у новому фантастичному вигляді.

Іспанський художник Сальвадор Далі [4] – один із найвидатніших сюрреалістів ХХ століття. Ім'я Сальвадор у перекладі з іспанської мови означає «рятувальник». Зокрема, Сальвадор Далі був не лише геніальним художником, а й винахідником, що відобразилось у змісті його картин, наповнених фантастичними сюжетами, дивовижними метаморфозами, гротеском, алегорією у сполученні з віртуозною мальовничою технікою. Багато його винаходів втілені в життя, хоча, на перший погляд, задум здавався абсолютно неймовірний і немислимий.

Розглянемо картину Сальвадора Далі «Зникаючий образ», фотографію Далі та його жінки Гали (Олена Дьякова), картини Яна Вермеєра «Дівчина, яка читає листа біля відкритого вікна» та «Алегорія живопису».

Обговорення картин. Якщо здалеку дивитися на картину «Зникаючий образ», то видно профіль Далі, а коли наближаємося – то все чіткіше й чіткіше перед нами з'являється фігура його дружини, що читає листа. На картині Яна Вермеєра «Дівчина, яка читає листа біля відкритого вікна» також бачимо дівчину з листом у такій самій позі, як на картині Далі, у кімнаті перед відкритим вікном. Погляд дівчини звернений на лист, а її обличчя відображається на віконному склі. Відкрите вікно символізує вихід

за межі кімнати. Відображення дівчини на склі й лист у руках також підкреслюють одночасне перебування її в кімнаті та за її межами, що вказує на деяку театральність сцени. На першому плані знаходиться стіл, на якому стоїть ваза з фруктами, і в Далі столик із драпіровкою на першому плані, який сприймається як плече. В іншій його картині з автопортретом «Алегорія живопису» завіса на першому плані відхилена як у театрі, що супроводжує навмисне придуману сцену, а маска, яка лежить на столі, додає враження театральності. Сам художник одягнений у модний костюм того часу. На голові в моделі, яка позує йому – лавровий вінок – символ перемоги, в її руках – труба – символ слави та книга – символ життя. Це все атрибути алегоричного образу музи Кліо. Таким чином, Вермеєр дає зрозуміти, що джерелом натхнення для художника слугує муза Історії. Враження від цих картин Вермеєра надихнуло Сальвадора Далі до створення ілюзії з власним профілем і фігурою дружини, що читає листа. Завіса на картині Далі немовби відкриває вхід на театральну сцену й водночас зображує волосся довкола голови. Далі сумістив контур профілю обличчя з контуром голови та спини фігури жінки за допомогою світлотіні.

Яку схожість сюжетів Ви спостерігаєте в картинах Далі та Вермеєра? Якими засобами живопису Далі створив подвійне зображення? На Вашу думку, що спонукало Далі до створення полотна «Зникаючий образ»? Завдяки яким алегоріям ми впізнаємо той чи інший образ на картині? Які символічні значення використовують митці, щоб увиразнити художній образ?

II етап. *Підсумок учителя та учнів.* Отже, завдяки різних алегорій, метаморфоз, гротеску, символів художники показували події в житті людей. Вони використовували прийоми світлотіні та співпадіння контурів фігур, предметів, різних явищ для утворення ілюзій. Натхненням для митців ставали сюжети картин інших художників.

Пошукове завдання. Мета: зацікавити підлітків до пошуку унікальних фактів. – Знайдіть у мережі Інтернет ексклюзивну інформацію з творчості художника Яна Вермеєра.

III етап. *Міні-обговорення.* Мета: поглиблювати й розширювати знання щодо використання речей і предметів вторинної сировини як засобам для вираження людиною власного художнього бачення світу.

Підлітки мають навести приклади, пригадати, які будинки створюють архітектори з пивних пляшок, дизайнери створюють сукні для показів із пластику, залишків шоколаду, обгортки, що відзначаються несподіваними ефектами, збуджують уяву, руйнують стереотипи мислення та сприймання.

Учитель демонструє фотографії просторової композиції «Сюрреалістична кімната» з різних ракурсів – фронтального й бокового. Інсталяцію (рухома або нерухома конструкція) створено за картиною Сальвадора Далі «Обличчя Мей Уест» намальовану темперою на газеті. Придивіться уважно, що Ви бачите? Так, це не портрет, а диван, камін і дві картини на стіні.

Для допитливих учнів. Зокрема, Сальвадор Далі за одну годину створив логотип кондитерської фабрики Чупа-Чупс. Марка цієї фабрики існує до сьогоднішнього дня в незмінному вигляді. Він дуже любив солодощі й у обмін на логотип компанії «Чупа-Чупс» вимагав не грошей, а коробку льодяників кожного дня.

1. *Змагання між командами* на кращий логотип. Оберіть одну з номінацій та розробіть логотип «Наше хобі», «Олімпіада з образотворчого мистецтва», «Гала-концерт присвячений Дню народження школи».

2. *Конкурс у номінаціях* захоплююча, фантастична, суто українська, загадкова, таємнича, парадоксальна, містична, алегорична, казкова.

Евристичні завдання (кооперація у групах). – Створіть спрей-арт до опери М. Лисенка «Наталка-Полтавка» так, щоб на відстані сприймалося обличчя людини. – Розробіть скетчи оформлення сцени до опери «Наталка-Полтавка». – За обраними скетчами побудуйте просторову композицію з виліпленими образами до опери «Наталка-Полтавка» (для основи використайте коробку з-під цукерок, печива тощо). – Створіть інсталяцію за мотивами «Сюрреалістичної кімнати», щоб за умови віддалення від неї сприймалися фігура чи портрет людини, абрис тварини чи птаха, висотного будинку чи машини (завдання на вибір). Керуйтеся роботою «Сюрреалістична кімната». Для інсталяції доберіть вдома предмети та речі вторинної сировини (бляшанки, обгортки, коробки, проволочку, пінопластові упаковки від різних предметів, шматочки тканини тощо). – Виготуйте скетч-рукоділья для композиції «Моє місто» висотного будинку, машини, тварини, птаха. Використайте його в зображенні архітектури міста, парку під відкритим небом для тварин.

Для допитливих учнів. Скетч (англ. sketch) – ескіз, замальовок, схема, макет, план, шаблон до площинної, об'ємної та просторової композиції чи конструкції. Головною задачею скетчів є пошук гармонічного розташування та пропорційне співвідношення всіх елементів композиції. Умовно скетчі поділяються на схематичні та більш детальні. Спрей-арт – це скетч у стилі графіті маленького розміру на будь-якому матеріалі. Скетч-рукоділья – шаблон для однакових виробів з певними видозмінами в деталях.

3. Вибір журі для присудження номінацій у конкурсі.

4. Проведення вернісажу зі створених логотипів, спрей-артів, скетчів та інсталяцій.

IV етап. *Загальний висновок для учнів.* Художники всіх часів прагнули до ілюзорних зображень, щоб заховати та передати певну інформацію з метою інтриги, зацікавлення глядача й можливості нестандартного «прочитання» картин. Для ілюзійних зображень митці використовують різні види ліній та їх переплетіння, силуети, контури, світлотінь, які під певним кутом чи освітленням, або відстанню від мистецького твору виявляють сховані зображення один в одному та увиразнюють образ загальновідомими символами та знаками.

Висновки. Таким чином, технологія евристичного навчання й виховання у процесі вивчення образотворчого мистецтва стимулює творчу активність учнів, активізує їх до евристичної діяльності шляхом роздумів, міркувань, висловлювання нових ідей, генерування цікавих, оригінальних, нестандартних думок у колективних обговореннях щодо мистецьких образів, яка збагачує та розширює їхній художньо-творчий досвід.

Кожний з етапів запропонованої евристичної технології має свої завдання: евристична бесіда зацікавлює підлітків новою інформацією та акцентує увагу до питань, які приводять до власних відкриттів. Цікаві евристичні факти для допитливих підлітків спонукають їх до подальших пошуків. Під час виконання завдань різного типу вони сприймають візуальну інформацію, надану вчителем у вигляді слайдів, репродукцій картин, презентацій. Активізує підлітків до продовження творчого процесу колективне обговорення, у якому вони знаходять вирішення проблемних запитань і мають змогу поєднати свої знання та досвід із думками й досвідом інших дітей. На наступному етапі – виконання евристичних завдань експериментального характеру – підлітки мають створити новий художній продукт у вигляді нестандартного образу. Цей процес відбувається у змаганні між командами, конкурсі в номінаціях, вернісажі, роботі в журі. Останній етап завершується висновками та загальними підсумками самих учнів. Запропоновані евристичні технології використовуються на заняттях і в позакласній роботі мистецького спрямування.

Зміст статті не обмежує подальші розвідки використання технології евристичного навчання підлітків засобами образотворчого мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левчук Л. Т. Сюрреалізм. Розділ 13 // Естетика : підр. / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, [Д. Ю. Кучерюк] ; за заг. ред. Л. Т. Левчук. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 3-тє вид., допов. і переробл. – С. 436–463.
2. Луиджи Гуарньєри. Двойная жизнь Вермеера [пер. с итал. Льва Каца] / Луиджи Гуарньєри. – М. : КоЛибри, 2008. – 288 с.
3. Сладкова О. В. Полная энциклопедия знаков и символов / О. В. Сладкова. – М. : АСТ, Астрель, 2010. – 320 с.
4. Пирожник С. С. Сальвадор Дали / С. С. Пирожник. – М. : АСТ. Харвест, 2007. – 128 с.

РЕЗЮМЕ

Руденко И. В. Эвристические технологии в формировании творческой активности подростков средствами изобразительного искусства.

Рассматривается технология эвристического обучения в процессе формирования творческой активности подростков на занятиях и во внеклассных мероприятиях с изобразительной направленностью. Даная технология активизирует познание, эмоциональное восприятие и переживание художественных образов, анализ и рассуждение относительно них, а также стимулирует к самовыражению в собственной творческой деятельности. Обосновывается целесообразность и приводятся примеры применения

эвристических технологий на разных этапах занятий по изобразительному искусству в процессе восприятия и интерпретации художественных произведений, которые содержат оптические иллюзии.

Предложенные технологии эвристического обучения предусматривают поэтапное включение учеников подросткового возраста в эвристическую беседу с эвристическими заданиями, которые способствуют заинтересованности подростков к эвристической деятельности.

Ключевые слова: *творческая активность, технология эвристического обучения, подростки, оптические иллюзии.*

SUMMARY

Rudenko I. The Heuristic Technologies in the Formation of Creative Activity of Teenagers by Means of the Fine Arts.

The technology of heuristic study is examined in the formation of creative activity of the teenagers at the lessons and in the extracurricular events of artistic direction, which activates cognition, emotional perception and experiencing of images, analysis and reasoning in relation to them, and also stimulates their creative self-expression. Heuristic activity can be used during the study of all school objects. Its range embraces creative, cognitive, organizational, psychological processes that stimulate creative activity of the teenagers.

In particular, the facilities of art are sent to the reflection in artistic offenses of surrounding reality and place of man in it, extend aesthetic experience of creative thinking, stimulate a child to cognition of national artistic traditions. Technologies of heuristic study and education of the teenagers by means of fine art, sent to forming creative activity – readiness of the students to heuristic activity, creative thinking, expression of interesting ideas in the process of perception and analysis of the artistic works and others.

Heuristic conversation and heuristic tasks perform to the effective method of heuristic study. They are sent to the development of the heuristic thinking in the independent reasoning of children above the uncompleted questions and decision of the problem tasks. The offered examples are differentiated by a teacher in accordance with the different age category of the teenagers of the 5-7th classes.

Technology of heuristic study consists of a few stages: a heuristic conversation, heuristic tasks, conclusions and a final stage. The aim of heuristic conversation is to send a minimum of the information in order to activate intuition of the teenagers and creative discussion and sufficient motivation for continuation of cognition. Heuristic tasks are characterized by the different level of complication, possibility to elect them, which are interesting for the teenagers, those results in new experience of heuristic activity in the process of creation a character. The process is completed by working out the totals and conclusions of the students.

Expediency is grounded and the examples of application of a heuristic technology are made at the different stages of the study the fine arts in the process of perception and interpretation of artistic works that contain optical illusions.

The offered heuristic technologies envisage the stage-by-stage including the teenagers to a heuristic conversation with heuristic tasks that assist the personal interest of the teenagers to heuristic activity.

Key words: *creative activity, a technology of heuristic study, teenagers, optical illusions.*